

JAKUB WĘGLORZ
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Historyczny
ORCID: [0000-0002-1186-5777](https://orcid.org/0000-0002-1186-5777)

AKTUALNE ŚCIEŻKI W BADANIACH NAD HISTORIĄ NAUKI. KONFERENCJA NAUKOWA: SCIENTIFIC RECREATION / RECREATIONAL SCIENCE IN LATE MEDIEVAL AND EARLY MODERN EUROPE (LONDYN 15– 16 VII 2022)

W dniach 15–16 VII 2022 r. w University College London odbyła się konferencja naukowa poświęcona zagadnieniom związanym z uprawianiem i badaniem późnośredniowiecznej i nowożytnej nauki. Organizatorzy spotkania podjęli odważną, ale i nieco przewrotną próbę ukazania czynnika łączącego dwa bieguny badań nad dawną nauką. W języki angielskim zamiar ten uwidacznia się w grze słów użytych w tytule konferencji: ang. *recreation* rozumieć można bowiem jako odtworzenie/rekonstrukcję, ale także jako rozrywkę/rekreację. Ideą przewodnią spotkania było naświetlenie dwóch odległych, ale łączących się aspektów związanych z postrzeganiem i rozumieniem dawnej nauki: rozrywkowy charakter eksperymentów naukowych jako forma zabawy elit, a także praktyczny (doświadczalny) charakter współczesnych analiz poświęconych minionej nauce. Dwa te nurty badawcze, choć zupełnie inaczej rozkładają ciężar swoich zainteresowań, w istotnym punkcie ogniskują swoje wysiłki na tym samym elemencie, jakim jest eksperyment/doświadczenie.

Zarówno w późnym średniowieczu, jak i w epoce nowożytnej, nauka często traktowana była jako intelektualna zabawa elit. Odkrycia naukowe ukazujące złożoność natury i ujawniające fascynujące prawa fizyki, chemii i matematyki działały pobudzająco na wyobraźnię, intrygowały i budziły emocje. Jednak

pojmowanie nauki i rozumienie jej też na płaszczyźnie czysto teoretycznej, zarówno kiedyś, jak i dziś, stanowi intelektualne wyzwanie, nawet dla umysłowych elit. Dlatego tym, co w powszechnym odbiorze różniło naukę od magii, była możliwość namacalnego sprawdzenia i ujawnienia mechanizmów oraz prawideł w nieodmienny sposób rządzących światem. Nic lepiej nie służy ich ukazaniu jak eksperyment. Demonstracje, eksperymenty i doświadczenia stanowiły niezwykle istotny element obrazowania porządku świata. Stanowiły zarówno dowód słuszności przedstawianych na jego temat tez, jak również formę przedstawiania odkrytych zjawisk szerszej publiczności i spopularyzowania ich wśród niej. Tego rodzaju wydarzenia zapewniały emocje i rozrywkę, dając możliwość zaobserwowania i zrozumienia fenomenów odkrywanych przez uczonych. Aspekt rozrywkowy (ang. *recreational*), choć zawsze obecny (zarówno dawniej, jak i dziś) w prezentacjach demonstrujących działanie prawideł natury, w pewnym okresie epoki nowożytnej stał się potężnym motorem napędzającym chęć poszerzania wiedzy i ukazywania coraz bardziej fascynujących zjawisk. Refleksja historyczna nad tym, co fascynowało ludzi, w jaki sposób prezentowali wiedzę i jak projektowali swoje eksperymenty, a także jak rozumieli obserwowane zjawiska i co z pozyskaną wiedzą robili, stanowi istotny krok w kierunku lepszego rozumienia nie tylko historii nauki, ale i historii mentalności.

Na drugim biegunie podejmowanych tematów plasuje się temat rekonstruowania dawnej nauki i wiedzy. Choć pozornie odległy od analiz rozrywkowych aspektów nauki, spotyka się z nimi pod wspólnym mianownikiem – eksperymentu. Dawniej przeprowadzany, by udowodnić opracowaną tezę lub by bawić i uczyć widownię, dziś często służy badaczom przeszłości do zrozumienia możliwości, horyzontów i problemów dawnej nauki, ale także dawnego rzemiosła i sztuki. Próby odtworzenia (ang. *re-creation*) minionych technik, metod, umiejętności, a także narzędzi i surowców wykorzystywanych w przeszłości, dają nam kapitalną możliwość wejrzenia w to, jak dokonywały się odkrycia, co było w zasięgu możliwości twórców, z jakimi problemami się borykali i co stanowiło dla nich horyzont poznania. Często, aby zrozumieć zapomniany proces twórczy, zarówno w nauce, jak i w sztuce czy rzemiośle, trzeba go pieczołowicie rekonstruować. Bez próby faktycznego odtworzenia i wykonania prac, doświadczeń i eksperymentów podejmowanych w przeszłości nie da się zrozumieć i analizować sposobu postrzegania i uprawiania dawnej nauki, rzemiosła i sztuki.

W trakcie dwudniowych obrad zaprezentowano 20 wystąpień przygotowanych przez naukowców zajmujących się różnymi aspektami średniowiecznej i nowożytnej nauki (pełen program dostępny na stronie: https://www.ucl.ac.uk/institute-of-advanced-studies/sites/institute_of_advanced_studies/files/scientific_recreation_conference_programme.pdf). Zgodnie z tematem konferencji przygotowane referaty dwutorowo podejmowały temat nauki, a w szczególności eksperymentu naukowego: jako narzędzia poznania dostarczającego też rozrywki oraz jako przedmiotu odtwórstwa historycznego dostarczającego wiedzy o przeszłości. Wśród reprezentantów pierwszej grupy podejmowano m.in. takie tematy, jak sztuczki i triki odciągające umysł od melancholii, metody mnemotechniczne służące towarzyskiej rozrywce czy wykorzystanie osiągnięć naukowych w dziedzinie chemii przy konstruowaniu rozrywkowych sztucznych ogni: *Magic Tricks as an "Antidote to Spend Melancholy" in Early Modern Europe* (dr Thibaut Rioult, Centre Jean Pépin CNRS/ENS Paris); *Recreational Mnemonic Knowledge in the Early Modern Books of Secrets* (mgr Clément Poupard, Università di Torino/ENS Paris); *Rational Recreations: Fireworks and the Sciences in the Eighteenth Century* (prof. Simon Werrett, University College London). Z kolei wśród wystąpień na temat odtwarzania dawnej nauki szczególnie warto wymienić prezentacje poświęcone studiom oraz odtwórstwu dawnej szermierki i metod walki, rekonstruowaniu nowożytnych leków i procedur aptecznych, a także odtwórstwu dawnych technik używanych w sztuce i rzemiośle: *Medieval Fight Books Through Time: The Transmission and Recreation of Individual Combat from the Middle Ages to the Present* (dr Laura Bernadazzi, Universität Bern); *Lost in Translation? Understanding Early Modern Primary Sources for the History of Pharmacy: the Case of the Polish-Lithuanian Commonwealth* (dr Katarzyna Pękacka-Falkowska, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu); *Recreations of Art and Nature: Knowledge at Play in the Workshop of History* (dr Tillmann Taape, The Warburg Institute University of London).

Podczas konferencji uczestnicy mieli także możliwość wzięcia udziału w warsztatach praktycznych ukazujących proste doświadczenia fizyczne i chemiczne oraz sposób ich percepcji przez partycypującą w nich publiczność. Obserwacja oraz analiza reakcji na prezentowaną wiedzę była ciekawym elementem budującym współczesne tło do refleksji nad odbiorem podobnych demonstracji w przeszłości.

Warto wspomnieć, że badania nad rekonstrukcją dawnych procedur, metod i technik pracy stosowanych w nauce, medycynie, rzemiośle i sztuce stanowią

nowy prąd w historiografii, który od dwóch dekad dynamicznie rozwija się w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej, a od pewnego czasu także i w Polsce. Wśród wielu interesujących inicjatyw badawczych pojawiających w kraju na tym polu zwraca uwagę Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, gdzie okresowo prezentowane są efekty podejmowanych prób rekonstrukcji kulinarnych. Z kolei autor niniejszego tekstu prowadzi wraz z zespołem prace badawcze nad rekonstrukcją staropolskich leków (zob. <http://leki-staropolskie.uni.wroc.pl>).

Tematy naukowej „rekreacji” oraz „rekonstrukcji” dawnej nauki to nadal słabo rozpoznane pole badawcze. Podejmowanych inicjatyw i badań na tym gruncie jest coraz więcej, ale aktualna historiografia na razie ujawnia nam przede wszystkim ogromną skalę zapotrzebowania na tego rodzaju badania.

